SALVADOR LERMA HERNÁNDEZ, EL *TIO MILLARES*

Salvador Lerma Hernández, el *tio* Voro *Millares*, va nàixer el dia 18 de setembre de 1913 al carrer Major, núm 74. És fill de Francisco Lerma Ferrer, el *tio Millares*, i Josefina Hernández Chanzá, de Picassent. El matrimoni té tres fills: Francisco, Amalia i Salvador, el més menut.

"El meu iaio era el *tio* Paco d'Alaquàs, el que va pintar don José Benlliure a la porta de sa casa un dia que venia de l'horta carregat amb un cabàs."

"Al meu besavi li tragueren de malnom Millares perquè tenia un carro i anava a un poble que es diu Millares a canviar gènere d'ací amb el d'allà i sempre que entrava o eixia del poble li preguntaven, Paco...d'on vens?i ell contestava, de Millares. Xe Paco, on vas?A Millares. Així que tant de Millares amunt i avall que acabaren anomenant-lo el *tio Millares*."

És batejat a l'església de l'Assumpció als pocs dies de nàixer. Els seus padrins de pila són Cruz Lerma, una cosina, i Salvador Hernández, un germà de sa mare. Amb sis anys va assistir a l'escola de don José Sanchis Almiñano. La classe estava formada per seccions. Al front de cada secció, don José, el mestre, posava a l'alumne més preparat per ajudar-lo en la tasca d'ensenyament. Durant els tres anys que va assistir a l'escola va aprendre les coses més elementals, llegir, escriure, matemàtiques, etc. El *tio Millares* recorda a don José Sanchis Almiñano com un gran mestre.

L'any 1920 va prendre la comunió amb poc més de set anys d'edat. Va ser un acte senzill sense convidats ni celebracions.

"En aquell temps, mon pare treballava al camp segant forment a destall, segant 18 càrregues de forment per dia, que es diu molt prompte. Guanyava tres pessetes de jornal. Mon pare em contava que anava un pobret demanant pel poble una volta a la setmana, i mentre segaven ell i el *tio* Paco *el Sort l'Alqueriero* en un camp que tenia el *tio Treneta* al final de carrer Nou, on visqué el *tio* Ramón *de Cosme*, el pobret els va dir, atenguen, vostés fent aquesta feina, que venen a treure's? Mon pare li contestà, home treballant molt deu o dotze quinzets. Llavors el pobret els va proposar, volen treballar per a mi i cobrar tres pessetes sense doblar el llom?"

A Nadal, la família del *tio* Voro *Millares* ho celebrava a casa dels seus iaios materns a Picassent. El seu iaio solia matar un corder per celebrar les festes nadalenques. A cap d'any, es reunia tota la família a Alaquàs.

"Ma mare em feia el monyo i em mudava amb la millor roba per anar a felicitar les Pasqües a casa dels meus padrins. En aquell temps s'estilava besar la mà als padrins. Era una cosa sagrada per als xiquets. Els padrins et donaven un xavo, de vegades un quinzet. Depenia de la situació. A mi la padrina se me n'anà molt prompte perquè va morir molt jove."

Als nou anys va aconseguir el primer treball al taller de flautes del *tio Fino* i del seu germà Pepet. El taller estava situat al corralot grandíssim que donava a la peroleria dels *Quicarrers*. Treballà dos anys per al *tio Fino*. Cobrava sis quinzets per dia, Aleshores el *tio Mústio* obrí pel seu compte un taller de flautes al carreró de les Porqueres.

"Jo me'n vaig anar amb el *tio Mústio* perquè guanyava una pesseta més a la setmana. Hi vaig treballar en companyia del *tio Tricos*, el *geperut del Sarier*, el *tio* Peris i *el Flauta*, un músic que va morir a Madrid."

L'any 1925 coneix a la seua dona, Encarna Soriano, a l'estació d'Aldaia. Encarna és nascuda a Hellín (Albacete). La xiqueta és filla adoptiva d'un matrimoni d'Aldaia.

"Jo tenia dotze o tretze anys quan em vaig posar a festejar i entre unes coses i altres festejàrem tretze anys. Xe, una *animalà*!"

El 1926, el *tio Millares* entrà a treballar de cobrador a la fàbrica de mobles de Maties Llop, al carrer del Dr. Barberà. Anys més tard, va abandonar la feina i se n'anà a treballar amb Benedicto Salafranca que li oferia més diners.

El *tio Millares* va fer el servei militar a València, al quarter núm. 13, situat a la vora del riu. Es va llicenciar als 11 mesos. Un any més tard es va decretar l'estat de guerra a tot el país i el van destinar a diversos llocs com Xérica o Viver. Finalment, el traslladaran a Madrid, al Palau del Pardo, on es concentrà l'Estat Major i on va trobar a molts alaquasers com Francisco *el Tarratrai*, José *Panolla*, Isidro *el Carinyo*, *Malili* o *Baroneta*.

L'any 1938, sis mesos abans d'acabar la guerra, li van concedir un permís per casar-se. Les noces es van celebrar pel civil. Va actuar de padrí el *tio* Enrique *el Xato*. En aquesta ocasió tampoc hi van haver convidats. Finalitzades les noces va tornar a Madrid on va viure els pitjors moments de la guerra: Els successos coneguts com La Contrarevolució, impulsada pel comandant Casado i Ciprià Mera.

Finalitzada la guerra, el *tio Millares* i la seua dona es van ficar a viure amb els seus pares. Tan sols van aportar els mobles més imprescindibles. L'any 1939 va nàixer la seua filla Encarna. El matrimoni va decidir casar-se per l'església

per poder batejar la seua filla. Les noces se celebraren el 1940. En la mateixa missa es va cassar el *tio* Toni *el Paellero*.

El mateix any de 1940 es va produir la fallida de la fàbrica de cadires on treballa i els treballadors van anar al carrer sense feina.

Després d'aquest succés, el *tio Millares* es va dedicar a restaurar carros vells per vendre'ls. Al mas de *Pai* viurà una temporada amb la seua família com a estatger de la finca. Durant el bienni 1941- 42, va treballar de guarda de terme junt al *tio* Paco *el Torrentí*. Després es va dedicar a la terra per complet: Va treballar de bracer a destall, va plantar cebes, va cavar els horts, segà forment, alfals, tot allò propi de la temporada.

"De nit, per descansar, anava a toldar tarongers. Hi havia mesos que sols vaig dormir 34 hores. A toldar venia en companyia meua el *tio* Pere el de l'Hostal, el *tio Motxo* i el t*io Nelo el de la Nena*. Treballàvem per als llauradors que tenien horts de tarongers que havien format una espècie de societat. Recorde que estaven els *Burros*, els germans *Treneta*, el *tio Quico el Castellero*. Tenien el magatzem al carrer dels Benlliure, a la casa dels *Burros*, entre la casa del *tio Cacao* i ca Paco *el Mut*. Els horts es toldaven dues voltes a l'any: una a l'hivern i l'altra a l'estiu. Nosaltres portàvem 30 lones i toldàvem mitja hora i descansàvem l'altra mitja perquè no podíem llevar el toldo abans d'una hora. Ens pagaven un xavo per arbre."

A l'hivern, la colla del *tio Millares* es dedicava a arrencar arbres al secà: Garroferes, oliveres i tarongers. Estellaven la llenya per al *tio* Pasqual *el Maio*, l'home de *la Sariera*.

L'any 1942 va nàixer el seu fill Voro. Quatre anys més tard, el 1946, va nàixer Fina, la més xicoteta del matrimoni.

A la dècada dels cinquanta, va formar colla amb Víctor *el Torrentí* i Pepet *d'Anguila*. La colla va durar fins l'any 1959. El *tio Millares* arrossegava grans molèsties a les cames i dolor al llom.

"De les cames, jo no valia un gallet i dels lloms que et vaig a comptar. Pareixia l'*agüelo* Colomet. De manera que li vaig dir a Pepet: Xe, *Anguila*, jo em retire, l'herba i el forment que ho segue qui ho sembra perquè jo no puc ja amb l'ànima."

L'any 1960 va deixar el treball del camp i va ingressar a la fàbrica d'àcids i silicats LA FORET, una companyia francesa establerta al Cabanyal. La persona que li proporcionà la col·locació va ser Francisco Muñoz *l'Apotecari*, que era l'encarregat general. El *tio* Voro *Millares* signà un contracte de treball amb una duració de sis mesos. A punt de finalitzar el contracte, va patir un terrible accident on va perdre el braç dret.

"Quan vaig patir l'accident, vingué a visitar-me el director general d'ací de València i em va dir: Lerma, vosté no patisca de res. He consultat amb la direcció de Barcelona i m'han dit que quan es cure ací té treball mentre vosté vulga. He de dir que en eixa fàbrica m'han tractat com no han tractat a cap persona. A hores d'ara arriba Nadal i encara m'envien les estrenes i això que fa la tira d'anys que se n'anaren d'ací."

Quan es recuperà de l'accident, li van donar un lloc de porter a la fàbrica. Després va desenvolupar feines dintre del magatzem. Finalment, es va jubilar l'any 1972 abans d'hora.

Encarna, la seua dona, va morir l'últim dia de gener de 1992. Ara, el *tio Millares* viu un mes a casa de cada un dels seus fills. Ha complit vuitanta-cinc anys, però encara conserva el bon humor.

"Jo ja estic soterrat en dos llocs diferents: Dos dits a la fàbrica i un braç al cementiri de València. Així que el tercer soterrar veurem on em toca."

Ramon Tarín i López